

ПЕЛОПОНЕСКАТА ВОЙНА И КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ХЕГЕМОНИЯ В ЕЛАДА

Живко Жеков

THE PELOPONNESIAN WAR AND THE CONCEPT OF HEGEMONY IN HELLENISTIC GREECE

Zhivko Zhekov

Abstract: *The struggle for hegemony is one of the main reasons for the outbreak of the Peloponnesian war and its escalation from a conflict between Athens and Sparta to a war involving many of the countries of the Balkan Peninsula and Persia, but military action unfolds in almost the whole of the Mediterranean. In a sense, Athens's defeat in the war is a consequence of the fact, that Hellas and the Hellenes are not ready to accept the hegemony of any Hellenic polis over them. This resistance is a consequence of the power of the idea of polis autonomy, which is one of the dominant concepts, on which polis' is built as a form of state organization.*

Key words: *hegemony, Peloponnesian war, Athens, Sparta, Persia, polis.*

Хегемонията е концепция, която предвижда обединяване на всички елини под лидерството на силен харизматичен водач или най-могъщата елинска държава за реализиране на определени цели, от интерес за всички елини. Тази концепция е представена най-цялостно в речите на оратора Исократ [Eucken, Ch. 2003, pp. 35–38; Bouchet, C. 2014, pp. 31–110], който защитава идеята, че елините следва да се обединят под хегемонията на един силен лидер [Wallbank, F. W. 1985, p. 3], а той да ги поведе на война срещу варварите перси. Победата според атинския оратор ще реши всички проблеми на Елада и елинските полиси, предизвикани от опустошителната за тях Пелопонеска война [Harding, P. 1973, pp. 137–141].

През V в. пр. Хр. след победата над персите Атина формира Делоската симахия [Hammond, N. G. L. 1967, pp. 41–61], която си поставя за цел да продължи войната срещу Ахеменидите до освобождаването на всички елински полиси, покорени от тях [Stadter, P. A. 1992, pp. 781–795]. Усилването на Атина и претенциите ѝ за хегемония над Елада скоро довеждат до конфликт със Спарта, която не е готова да се откаже от номиналната си хегемония във все още формално съществуващата Коринтска симахия [Lewis, D. M. 1981, pp. 71–75; Holladay, A. J. 1977, pp. 54–57]. Тези фактори постепенно водят претендентите за хегемония към конфликт, който ще обхване цяла Елада и ще има ката-

строфални последици за съществуването на полиса като социална, икономическа и политическа система на държавна организация [Price, J. 2001, pp. 73–77; 275–301].

Основната причина за избухването на Пелопонеската война е борбата за хегемония над Елада между Атина и Спарта и ръководените от тях съюзи. Атина е полис, ориентиран главно към развитието на търговията, занаятите и отглеждането на технически култури в земеделието за производството на вино и зехтин, предназначени за износ. Тези икономически приоритети предопределят развитието на атинското корабоплаване, което позволява на атиняните да се превърнат в средата на V в. пр. Хр. в господар на търговските пътища в Източното Средиземноморие и да натрупат огромни финансови ресурси [Cawkwell, G. 1997, p. 67]. Постигнатите успехи амбицират атинския управляващ елит и неговия лидер през третата четвърт на века – Перикъл, да предприемат действия, насочени към установяване на контрол и върху търговските пътища в Западното Средиземноморие, което влиза в остър конфликт с интересите на Коринт, до този момент претендент да контролира търговията между Елада и Магна Гърция [Salmon, J. B. 1984, pp. 273–290].

Коринт е вторият по значение полис в Пелопонеския съюз след хегемона Спарта. Той разполага с най-силната флота в рамките на симахията и хегемонът е принуден да се съобразява с неговите интереси [Nash, J. 2018, p. 121]. Тези фактори предопределят неизбежността на конфликта между Атина и Пелопонеската симахия при продължаващо усилване на атинското влияние в Йонийско море, което фактически се случва след сключването на съюза между Атина и Керкира [Thucyd., I, 25; Diod., XII, 30, 4], противник на Коринт и разполагаща с най-силния флот в региона¹.

Атиняните имат и друга сериозна причина да търсят конфликт със спартанците и да го очакват да спечелят. Възможностите им за разрастване са ограничени поради факта, че не разполагат с достатъчно човешки ресурси за да разгърнат широкомащабна офанзива към Западното Средиземноморие или Ахеменидска Персия. Изпълняването на тези планове изисква те да разполагат и с ресурсите на цяла Елада, което няма как да стане факт, преди да победят Спарта и да се превърнат във всепризнат хегемон на елините [Zatta, C. 2011, pp. 319–325].

По същите причини Спарта не може да позволи на атиняните да продължат да увеличават своята мощ, защото по този начин заплашена хегемонията на спартанците в Пелопонес и дори самото съществуване на Лакония. Съществуването на Пелопонеския съюз е жизнено важно за спартанците [London, J. F. 1994, pp. 159–164]. Използвайки неговите ресурси, те могат много лесно да контролират илотите, което е от значение за самото съществуване на

---

¹ За отношенията между Керкира, Коринт и Атина виж [Wilson, J. 1987, pp. 25–40; Stickler, T. 2010, pp. 226–235; Lazenby, J. F. 2004, pp. 23–25].

спартанския полис. Контролът на илотите е постоянна грижа за спартанците [Liban., Or., XXV, 63; Thucyd., IV, 80, 3; 55, 2], защото по численост те ги надминават от пет до седем пъти², което означава, че при едно въстание на илотите съществуването на Спарта е поставено под сериозна заплаха [Cartledge, P. 2003, pp. 14–21].

Стратегията на Атина, разработена от Перикъл, предвижда въздържане от големи сухопътни битки и атаки по море, където атинският флот има пълно превъзходство над противника [Nash, J. 2018, pp. 122–124]. Морските операции според Перикъл следва да са насочени към опустошаване крайбрежията на Пелопонес, като главна цел са бреговете на Лакония и Месения [Krentz, P. 1997, pp. 56–67; Spence, I. G. 1990, pp. 91–105]. Стратегията предвижда и привличане на нови съюзници, сред които особено важни за атиняните са одрисите [Ботева-Боянова, Д. 2000, с. 55–63], и разширяване на атинското влияние в Йонийско море, а при възможности в Магна Гърция [De Wet, B. X. 1969, pp. 108–110]. Вероятно в перспектива Перикъл предвижда при благоприятни условия настъпление към остров Сицилия, един от най-богатите региони в Средиземно море през тази епоха, защото през него минават повечето морски маршрути в Западното Средиземноморие. Основания за подобна хипотеза се откриват във факта, че главен инициатор на Сицилийската експедиция на атиняните (415–413 г. пр. Хр.) е Алкивиад, а той израства в обкръжението на Перикъл, който е негов опекун след смъртта на баща му [Plut., Alcib., 1, 2]. Самият Перикъл е инициатор за основаването на апойкията Турий, на южното крайбрежие на Апенинския полуостров, в близост до разрушения Сибарис [Figueria, T. 2008, pp. 440–445; Azoulay, V. 2014, pp. 74–75], което подсказва, че той има идеи за налагане на атинското влияние в този регион. Тази хипотеза се подсилва от факта, че безспорно Перикъл е инициатор на атинския съюз с Керкира [Kagan, D. 1969, pp. 243–245; De Ste. Croix, G. E. M. 1972, pp. 65–73], което води до налагане на атински контрол над Йонийско море, а Керкира е важна база по пътя от Елада към Магна Гърция [Price, J. 2001, pp. 6–10; Morrison, J. V. 1999, pp. 96–111].

Перикъл залага на продължителен военен конфликт, целящ изтощаването на противника [De Wet, B. X. 1969, pp. 111–117]. Според него спартанците и техните съюзници не разполагат с достатъчно финансов ресурс, за да издържат една интензивна и продължителна война, която изисква военни операции на широк фронт с изразходване на максимално количество човешки и финансови

---

² Липсват сигурни данни относно броя на илотите в Лакедемон, но възможен индикатор е сведението на Херодот, че в кампанията на елините срещу персите, завършила с битката при Платея (479 г. пр. Хр.), всеки спартиат е придружен от седем илоти [Hdt., IX, 10, 1; 28, 2]. Тези данни позволяват да се предлагат различни хипотези относно общия брой на илотите и броя на илотските семейства в един клар [Hunt, P. 1997, pp. 130–137; Figueira, T. 1986, pp. 170–187; Scheidel, W. 2003, pp. 240–244; Figueira, T. 2004, pp. 47–60].

ресурси [Manville, B. 1997, pp. 73–84]. Атина, напротив, разполага със значителни финансови резерви, натрупани от вноските на съюзниците в архето [Thucyd., II, 13, 2–6; Rawlings, L. 2007, pp. 163–164]. Дори и те да бъдат използвани, атиняните винаги могат да се снабдят с нови парични потоци, защото контролират търговията в Източното Средиземноморие, а също така разполагат и с ежегодните вноски на съюзниците си, които при необходимост могат да увеличат [Azoulay, V. 2014, pp. 67–81; Rawlings, L. 2007, p. 165]. Те контролират търговските пътища през Проливите, свързващи Черно с Егейско море, а също дава възможност за значителни приходи при налагане на мита, както показва опитът на Алкивиад в Декелейската война. Тези фактори дават основание на Перикъл и неговите привърженици да разчитат на крайна победа [Ober, J. 1985, pp. 172–182].

Спарта не е готова за войната, но е принудена да влезе в нея, за да защити съюзниците си, които в противен случай може да излязат от Пелопонеския съюз [de Ste. Croix, G. E. M. 1972, pp. 104–123]. Спартанският политически и военен елит залага на остарели стратегически концепции за воденето на война [Kagan, D. 1974, p. 333], като се придържат към стратегията на ежегодни летни походи на територията на противника, които имат задача да унищожат неговата реколтата и в перспектива да го принудят да капитулира от изтощение и невъзможност да се снабдява с храни [Thucyd., V, 14, 3]. Проблемът на спартанската стратегия е, че основният противник – Атина – не може да бъде победен по този начин, защото атиняните разполагат с дългите стени, които свързват техния град с главното им пристанище Пирей, а това им позволява при необходимост винаги да се снабдяват с храни по море [Thorne, J. A. 2001, pp. 235–236]. Слабостта на лаконския стратегически план се допълва от факта, че атинският флот господства в Източното Средиземноморие и винаги може да осигури доставки на храни за родния полис [Nash, J. 2018, p. 125]. Повечето атински съюзници са разположени по островите в Егейско море, Йония, по бреговете на Егейска Тракия, Пропонтида и Черно море. Лаконците и техните съюзници няма как да ги атакуват, без да победят атинския флот, а те не разполагат с ресурси, за да реализират тази задача [Tsakiris, T. G. 2006, pp. 174–180].

Спартанските шансове за успех изглеждат минимални, но се разчита до голяма степен на собствените слабости на противника [Kelly, T. 1982, pp. 27–43]. Атина силно притиска своите съюзници в Първото Атинско архе и даже се опитва да ги превърне в свои поданици, като особено последователно тази политика е провеждана от Перикъл [Wallbank, F. W. 1985, p. 10]. Тези действия на атиняните предизвикват бунтове на техните съюзници и опити за напускане на архето. Спартанците разчитат след началото на войната много от полисите в Първото Атинско архе да се разбунтуват и да го напуснат, за тази цел те издигат лозунга за автономия на полисите, обещавайки помощ и независимост на всеки

полис, въстанал срещу атиняните [Price, J. 2001, pp. 128–146]. В известна степен тази спартанска стратегия разчита противникът да бъде победен чрез собствените му амбиции за хегемония [Brunt, P. A. 1965, pp. 255–269].

Официалното обявяване на войната фактически продължава вече започнатите военни операции. Придържайки се към своята традиционна стратегия, спартанците през първите години нахлуват в Атика през лятото [Thucyd., II, 47, 1–3; 55; 57; III, 1; 26]. Командващият тези летни походи спартански базилевс Архидам II първоначално се въздържа от големи опустошения на вражеската територия [Thucyd., II, 18; Rawlings, L. 2007, p. 146]. Но впоследствие започва да опустошава богатата равнина Ахарна с надеждата, че живеещите там земеделци, служещи основно като хоплити, ще принудят Перикъл да изведе атинските фаланги на бой. Тези надежди на спартанците не се оправдават и след като пелопонеските войски привършват хранителните си запаси, те са принудени да се изтеглят от Атика [Thucyd., II, 19–23]. Изходът от военната кампания показва, че спартанската стратегия страда от значителни слабости.

Атиняните в изпълнение на своята стратегия предприемат няколко рейда по крайбрежието на Пелопонес [Thucyd., II, 23, 2; 25; 56], които не причиняват значителни загуби на спартанците [Nash, J. 2018, p. 125], но те успяват да блокират опитите на своите противници за разгръщане на морски операции на широк фронт, което, от своя страна, принуждава съюзниците на атиняните да останат лоялни към тях. Фактически първите години показват, че воюващите не са способни да постигнат бърз успех [Jaffe, S. N. 2017, p. 195]. В Атина избухва епидемия в резултат от летните спартански походи в Атика, които принуждават голяма част от атиняните да се укрият в града [Thucyd., II, 47, 3–54, 5]. Липсата на хигиенни условия и струпването на множество хора през лятото, в най-горещото време на годината, довеждат до избухване на епидемия, която покосява значителна част от населението³. Епидемията отслабва военните възможности на атиняните, а това намалява тяхната активност [Roberts, J. T. 2017, pp. 83–98]. Друга голяма загуба е смъртта на Перикъл, който също е покосен от болестта. След неговата кончина атиняните не успяват да намерят политик и стратег от неговия мащаб, който да ги поведе към спечелване на войната [Azoulay, V. 2014, pp. 127–135].

Ситуацията се променя в позитивна за атиняните посока през 425 г. пр. Хр., когато една атинска ескадра, плаваща към Йонийско море, завзема и укрепява Пилос, разположен на западното крайбрежие на Месения [Thucyd., IV, 3; Diod., XII, 61, 1; Polyaeon., III, 1]. Атиняните възстановяват с подръчни материали старите укрепления и разполагат в тях гарнизон [Thucyd., IV, 4; Lazenby, J. F. 2004, pp. 67–70]. Лаконците отначало negliжират случващото се [Thucyd., IV, 5, 1], но когато осъзнават мащаба на заплахата, се насочват с всички налични

---

³ Подробно относно причините и развитието на болестта: Longrigg, J. 1990, pp. 209–225; Littman, R. 2009, pp. 456–467.

сили срещу Пилос [Thucyd., IV, 8, 1–2; Diod., XII, 61, 2]. Опитите им да превземат града с атаки откъм сушата и с десанти от морето завършват с провал и спартанците започват обсада [Thucyd., IV, 11–13, 1; Diod., XII, 61, 3; 5–6–62, 6; Roisman, J. 2017, p. 33]. В опит да блокират входа към Пилоския залив и да прекъснат снабдяването на атинския гарнизон в Пилос по море лаконците разполагат на остров Сфактерия, прикриващ входа към залива, отряд от хоплити, което сериозно затруднява атинските доставки [Thucyd., IV, 8, 6–9; Diod., XII, 61, 4; Samons II, L. J. 2006, pp. 526–534]. Атиняните изпращат ескадра и войски, за да деблокират своя гарнизон номинално под командването на демагога Клеон [Thucyd., IV, 28, 3–5], фактически войските се командват от опитния стратег Демостен [Thucyd., IV, 29, 1; Van de Maele, S. 1980, pp. 119–124]. Атиняните извършват десант на острова, разбиват лаконците и ги принуждават да капитулират [Thucyd., IV, 31–38; Diod., XII, 63, 1–4]⁴. Този разгром на лакедемонците срива техния военен авторитет в Пелопонес и цяла Елада, защото за първи път спартиати капитулират пред врага и предпочитат да се предадат, а не да загинат геройски в битката [Thucyd., IV, 40; Lazenby, J. F. 2004, p. 84; Roisman, J. 2017, pp. 160–162].

Атиняните превръщат Пилос в своя военноморска база в Месения, където разполагат гарнизон от месенци, които започват да извършват походи във вътрешността на Месения и да нанасят значителни материални щети на спартиатите, разграбвайки земите им [Thucyd., IV, 41, 2; Diod., XII, 63, 5]. В Пилос бягат и много илоти, които се надяват така да получат свобода [Thucyd., IV, 41, 3]. Превръщането на Пилос в убежище за илотите поставя под заплаха самото съществуване на лаконската политическа, социална и икономическа система, която се гради върху тяхната експлоатация [Hodkinson, S. 1992, pp. 123–134; Singor, H. W. 1993, pp. 33–45; Alcock, S. E. A. 2002, pp. 185–196; Luraghi, N. 2002, pp. 230–245].

Спартанският политически елит изпада в паника и прави опит да инициира мирни преговори с атиняните. Въпреки готовността на лаконците да направят значителни отстъпки преговорите се провалят главно поради обструкциите на Клеон и неговата хетерия, които настояват за война до победен край [Thucyd., IV, 41, 3–4]. През 424 г. пр. Хр. спартанските войски, командвани от Брасидас, се появяват в района на Халкидика и започват военни операции [Wylie, G. 1992, pp. 79–90]. През зимата на 424/3 г. пр. Хр. войските на Брасидас превземат Амфиполис, главната атинска база в региона [Thucyd., IV, 102, 1; 103–106; Diod., XII, 68, 3; Polyae., I, 38, 1; 3], което е сериозен удар по атинските позиции в западната част на Егейска Тракия [Westlake, H. D. 1962, pp. 276–287]. Поставени пред заплахата да загубят контрола над този стратегически важен за тях регион, атиняните организират голяма военна експедиция под командването на Клеон [Thucyd., V, 2, 1; Diod., XII, 73, 2]. В битка под стените на Амфиполис (422 г. пр. Хр.) Брасидас разгромява атинските войски, командвани от демагога

Клеон, който загива в сражението. Спартанският командващ е тежко ранен и също умира от раните си [**Thucyd.**, V, 6–11; **Diod.**, XII, 74, 1–2; **Polyaen.**, I, 38, 2; **Front.**, **Strat.**, I, 5, 23]⁵.

Изтощението на противниците в хода на войната ги убеждава в необходимостта от сключването на мир. Фактически след битката при Амфиполис те изпадат в патова ситуация. Спарта е с изтощени финанси. След завземането на Пилос от атиняните и последвалото поражение на остров Сфактерия нейният авторитет сред пелопонеските ѝ съюзници е поставен под въпрос. Илотите се възползват от рейдовете на атиняните във вътрешността на Месения и започват да бягат в Пилос [**Thucyd.**, V, 14, 3], което в значителна степен подкопава лаконския контрол над тях.

В същото време успешната кампания на Брасидас в района на Халкидическия полуостров и превземането на Амфиполис силно подкопават атинските позиции в региона и създават заплахата за атинската доминация в Егейска Тракия.

В създалата се ситуация след смъртта на Килон, който е лидер на хетерийците в Атина, настояващи за продължаване на войната до победен край, надделяват привържениците на мира, водени от Никий. Той разполага с добри връзки сред управляващия елит в Спарта, което му позволява да постигне споразумение със спартанците за сключването на мир. Условието на мирния договор предвижда запазване на съществувалия преди войната паритет на силите, което практически означава, че противниците временно се отказват от идеята за хегемония над цяла Елада. Тиванците получават Платея, атиняните запазват контрола над Нисея, пристанището на Мегара на Сароническия залив. Спартанците следва да върнат Амфиполис на атиняните, а те да им върнат Пилос и остров Китера [**Thucyd.**, V, 17–20; **Diod.**, XII, 80, 1; **Plut.**, **Nic.**, IX, 6–7; **Legon, R. P.** 1969, pp. 323–334].

Този мир временно устройва управляващите в момента политически елити на Атина и Спарта, но той има и влиятелни противници, които не искат да се откажат от идеята за хегемония дори и временно. Клеарид, командващ спартанските войски, разположени в Амфиполис, демонстративно отказва да предаде града на атиняните, извежда своите войски [**Thucyd.**, V, 21, 2], което позволява на амфиполци да затворят градските порти и те отказват да допуснат атински гарнизон в своя полис [**Westlake, H. D.** 1980, pp. 337–339]. Атиняните са възмутени от нарушаването на току-що сключения мирен договор и отказват да върнат Пилос и о. Китера на спартанците. Поведението на атиняните и спартанците по изпълнение условията на Никиевия мир показва, че за част от властващите в тези два полиса той не е приемлив, което в перспектива го обрича на провал и го превръща във временно примирие, докато противниците възстановят своите сили и се подготвят за подновяване на военните действия.

---

⁵ Относно битката при Амфиполис виж: **Anderson, J. K.** 1965, pp. 1–4; **Roberts, M.** 2015, pp. 199–230.

Година след сключването на мира в Атина отново започват да набират сила привържениците на хегемонията, които са оглавени от Алкивиад, син на Клиний – млад и изключително амбициозен аристократ, който по майчина линия принадлежи към влиятелния и могъщ евпатридски род на Алкмеонидите [Bledow, E. F. 1992, pp. 139–140]. Алкивиад и неговата хетерия успяват в 420 г. пр. Хр. да сключат съюз с Аргос, към който се присъединяват Елида и Мантиней, което заплашва самото съществуване на Пелопонеския съюз [Thucyd., V, 46–48]. Спарта изпада в изключително тежка ситуация, появява се реална опасност Пелопонеският съюз да се разпадне и тя да изгуби своята хегемония в Пелопонес [Kagan, D. 1996, pp. 60–77].

Поставени в тази критична ситуация, лаконците успяват да докажат, че все още са най-добрите войни в битките по суша. В сражението край Мантиней през 418 г. пр. Хр. спартиатите сами, без основните си съюзници, успяват да разгромят коалиционните войски на своите противници [Thucyd., V, 66–74; Diod., XII, 79, 4–7]. Тази победа възстановява техния авторитет на непобедими майстори в сраженията по суша и спасява Пелопонеския съюз [Kagan, D. 1996, pp. 107–136]. Аргос сключва съюз с лаконците, а Мантиней и Елида са принудени отново да се върнат под спартански контрол.

Напрежението между Атина и Спарта продължава да се увеличава, но и двете страни се въздържат от директна конфронтация. Атиняните връщат месенците в Пилос и подновяват набезите във вътрешността на Месения. В Атина продължава да нараства бряг на привържениците на идеята за хегемония. В резултат от тези процеси по молба на сицилийския полис Егеста за помощ срещу Селинунт и Сиракуза атинската еклесия взема решение за изпращане на експедиция в Сицилия. Под прикритието на помощта за Егеста атиняните се готвят да реализират старата си мечта за налагане на своята хегемония над Магна Гърция [Wick, T. E. 1981, pp. 118–121]. Опитът не е първият в тази посока през Пелопонеската война. По време на Архидамовата война атиняните изпращат ескадра в Магна Гърция, но тя е малка и не успява да постигне значителни успехи. Отчитайки допуснатите тогава грешки, Атина подготвя значителен по размерите си флот и многобройни войски [Fields, N. 2008, p. 49].

Първоначално атиняните имат успех и успяват да привлекат на своя страна или да поставят под свой контрол редица полиси в Магна Гърция, главно благодарение на Алкивиад. След като той е отзован в Атина по обвинения, свързани с процеса на хермакопидите и по пътя бяга, активността на атинските експедиционни войски и флота рязко спада. Никий, син на Никерат, който фактически поема командването, е убеден противник на тази експедиция и действа нерешително, което рязко намалява шансовете за успех на атиняните. Последвалата обсада на Сиракуза продължава повече от година и завършва с катастрофа. След две морски битки в пристанището на Сиракуза, завършили с победа на сиракузците, експедиционните войски изгарят оцелелите кораби и

се насочват към вътрешността на острова, но противникът организира преследване и ги принуждава да капитулират. Атинските стратегии Никий и Демостен са екзекутирани по решение на сиракузката еклесия [Thucyd., VII, 86; Plut., Nic., 28, 2–5; Wylie, G. 1993, pp. 26–30], а повечето пленени атиняни са изпратени в каменоломните на Сиракуза.

Претенциите на Атина за хегемония в Средиземноморието завършват с крах, но размахът на атинската експанзия плаши всички, което води до съюз на повечето водещи елински полиси срещу атиняните и избухване на Декелейската война, продължила от 413 до 404 г. пр. Хр. Изправени срещу мощна коалиция, в която влизат Пелопонеският съюз, Беотия, Сиракуза и нейните съюзници, атиняните трудно успяват да се справят със своите противници.

Ситуацията в Атина става критична и поради промяната в стратегията на лакедемонците, които доразвиват концентрацията на ежегодните летни походи и завладяват крепостта Декелея в северозападната част на Атика. Разполагат там гарнизон и започват да опустошават през цялата година земите на противника, а не както е до този момент – само през лятото. В Декелея започват да се стичат избягалите атински роби от цяла Атика, сред които преобладават тези от сребърните рудници в Лаврион, което нанася тежък удар върху атинската финансова система, защото спадат приходите от рудниците и се ограничава възможността на Атина да сече сребърни тетрадрахми.

Тези неуспехи подкопават позициите на хегемонистите в управлението на полиса и в Атина е извършен олигархичен преврат, с който на власт идват привържениците на по-умерена политика по отношение на външната агресия. Този режим не се задържа дълго на власт, но кризата на атинската политическа система е един от най-силните индикатори за настъпващата криза на полисната система и в частност на атинския полис [Price, J. 2001, pp. 304–325]. В същото време от Първото Атинско архе излизат много от най-силните полиси. Победата на спартанците изглежда близка, но в този критичен момент атиняните успяват да реагират и да възстановят своята мощ под лидерството на Алкивиад⁶, Тразибул Стириеца и редица други стратегии, командващи атинския флот [McCoy, W. J. 1991, pp. 311–315].

В този ключов момент на преден план излиза ролята на Ахеменидска Персия, която открито се намесва във войната, сключвайки съюз през 412 г. пр. Хр. със Спарта. През същата година с активната подкрепа на персите срещу Атина въстават Хиос и почти цяла Йония, което значително подкопава позициите на атиняните в Егейско море и до голяма степен е причина за визирания по-горе олигархичен преврат в атинския полис. Намесата на Персия във войната коренно променя стратегическата ситуация, защото спартиатите се сдобиват с неизчерпаем финансов ресурс, което ги прави конкурентни на противника в

---

⁶ В този момент Алкивиад не е избран за стратег, но той е признат за лидер от стратегите, командващи атинския флот, базиран на остров Самос.

морските кампании. Екипирането на силна флота изисква най-вече обучени екипажи от гребци и моряци, които могат да бъдат превербувани от лагера на противника при обещано по-високо заплащане. В същото време сключването на съюза с персите показва на всички, че лаконците не са готови да се борят за хегемония над Източното Средиземноморие, а ограничават своите аспирации само към Елада.

В периода 411–407 г. пр. Хр. атинският флот предприема серия от успешни морски кампании, които позволяват на Атина да възстанови своята доминация в Егейско море, което се случва не без тайната финансова подкрепа на персите [Kagan, D. 1987, pp. 247–269]. Тази политика на ахеменидите показва, че те отново се опитват да се превърнат в хегемон на Източното Средиземноморие, но този път не толкова чрез използването на военна сила, колкото чрез използването на злато за купуване на съюзници и наемници. Персийската стратегия за установяване на хегемония залага на сблъсък между водещите елински полиси и на недопускане някой от тях да се превърне в хегемон на Елада за по продължителен период, без да разчита на персийските финанси.

В известен смисъл окончателният разгром на атиняните във войната започва с една от най-блестящите им победи в Декелейската война. В морската битка край малките Аргинуски острови атинската флота нанася катастрофално поражение на спартанския флот, но атинските стратегии не успяват да съберат телата на загиналите атиняни [Kagan, D. 1987, pp. 341–352]. В Атина срещу тях е започнат съдебен процес, който завършва с осъждането и екзекутирането на повечето стратегии [Asmonti, L. 2015, pp. 76–79; Andrewes, A. 1974, pp. 112–117]. Тази съдебна разправа парализира инициативата на следващите атински стратегии и през 405 г. пр. Хр. атинската флота е унищожена в близост до рекичката Егоспотамос⁷.

Обсадена по суша и вода от войските и флота на пелопонесците, Атина е принудена да капитулира през 404 г. пр. Хр. До голяма степен нейното поражение се дължи на прекомерните амбиции за хегемония не само в Елада, но и в цялото Средиземно море. Тази прекалено агресивна експанзионистична политика настройва срещу атиняните повечето от водещите политически и военни сили в региона, което е една от основните причини за тяхното поражение. В известен смисъл може да се каже, че в Пелопонеската война политиката на автономията побеждава политиката на хегемонията, което до голяма степен е свързано с основни същностни характеристики на полиса като държавна, социална и икономическа структура [Wallbank, F. W. 1985, pp. 4–9].

Обобщавайки казаното можем да формираме извода, че борбата за хегемонията е една от главните причини за избухването на Пелопонеската война и

---

⁷ Относно тази битка по-подробно в съвременната историография виж: Roisman, J. 2017, pp. 202–205, Strauss, B. S. 1983: 24–35; Strauss, B. S. 1987, pp. 741–745; Wylie G., 1986, pp. 125–141.

нейното ескалиране от конфликт между Атина и Спарта до конфликт, в който се включват много от държавите на Балканския полуостров, а военните действия се разгръщат в почти цялото Средиземноморие. В известен смисъл поражението на Атина във войната е следствие от факта, че Елада и елините не са готови да приемат хегемонията на който и да е елински полис над тях, следствие от силата на идеята за автономията на полиса, една от доминиращите идейни концепции, върху които се гради полисът като форма на държавна организация [Лозанова-Станчева, В. 2012, с. 77].

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници/извори

Diod. – Diodorus Siculus. Bibliotheca historica. Rec. V. Fogel, C. Th. Fischer, vol. I–V, Lipsiae: Teubner, 1888–1906.

Liban., Or., XXV – Libanii Opera. Vol. 2. Orationes XII – XXV. Rec. R. Foerster. Lipsiae : Teubneri, 1904.

Plut., Alcib. – Plutarchus Alcibiades. – In: Plutarchi Vitae parallele. Rec. C. Sintenis. Vol. I. Lipsiae: Teubner, 1908, 376–418.

Plut., Nic. – Plutarchus Nicias. – In: Plutarchi Vitae parallele. Rec. C. Sintenis. Vol. III. Lipsiae: Teubner, 1881, 1–39.

Polyaen. – Polyaei Strategematon libri VIII. Ed. E. Woelfflin, j. Melber. Lipsiae: Teubner, 1887.

Thucyd. – Thucydidis. Historiae. Vol. I–II. Rec. C. Hude. Lipsiae: Teubner, 1898–1901.

Публикации

Ботева-Боянова, Д. 2000 – Д. Ботева-Боянова. Проблеми на тракийската история и култура. Нов поглед върху сведенията на Херодот и Тукидид. София. [D. Boteva-Boyanova. Problemi na trakiyskata istoria i kultura. Nov pogled varhu svedeniyata na Herodot i Tukidid. Sofia.]

Лозанова-Станчева, В. 2012 – В. Лозанова-Станчева. ЕЛЛНИКА. Политика и култура на Древна Елада. Книга първа. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. [V. Lozanova-Stancheva. ЕЛЛНИКА. Politika i kultura na Drevna Elada. Kniga parva. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.]

Alcock, S. E. 2002 – S. E. Alcock. A Simple Case of Exploitation? The Helots of Messenia. – In: Money, Labour and Land: Approaches to the Economics of Ancient Greece. Eds. P. Cartledge, E. E. Cohen, L. Foxhall. London: Routledge, 2002, 185–199.

Anderson, J. K. 1965 – J. K. Anderson. Cleon’s Order at Amphipolis. – Journal of Hellenic Studies, 85, 1965, 1–4.

Andrewes, A. 1974 – A. Andrewes. The Arginousai Trial. – Phoenix, 28, 1974, 112–122.

Asmonti, L. 2015 – L. Asmonti. Conon the Athenian: Warfare and Politics in the Aegean, 414–386 B.C. Stuttgart: Steiner.

Azoulay, V. 2014 – V. Azoulay. Pericles of Athens. Princeton: Princeton University Press.

Bloedow, E. F. 1992 – E. F. Bloedow. Alcibiades “briliant” or “intelligent”? – *Historia*, 41/2, 1992, 139–157.

Bouchet, C. 2014 – Ch. Bouchet. *Isocrate l’Athénien ou la belle hégémonie. Étude des relations internationales au IVe siècle a.C.* Paris: De Boccard.

Bringmann, K. 1965 – K. Bringmann. *Studien zu den politischen Ideen des Isokrates.* Göttingen.

Brunt, P. A. 1965 – P. A. Brunt. Spartan Policy and Strategy in the Archidamian War. – *Phoenix*, 19/4, 1965, 255–280.

Cartledge, P. 2003 – P. Cartledge. Raising hell? The Helot Mirage – a personal review. – In: *Helots and their masters in Laconia and Messenia. Histories, Ideologies, Structures.* Eds. N. Luraghi, S. E. Alcock. Washington, DC, 2003, 12–29.

Cawkwell, G. 1997 – G. Cawkwell. *Thucydides and the Peloponnesian War.* London: Routledge.

Eucken, C. 2003 – Ch. Eucken. Zum Konzept der πολιτικοί λόγοι bei Isokrates. – In: *Isokrates. Neue Ansätze zur Bewertung eines politischen Schriftstellers.* Hrsg. O. Wolfgang. Trier, 2003, 34–42.

Fields, N. 2008 – N. Fields. Syracuse 415–413 BC. Destruction of the Athenian Fleet. Oxford: Osprey Publishing.

Figueira, T. 1986 – T. Figueira. Population Patterns in Late Archaic and Classical Sparta. – *Transactions of the American Philological Association*, 116, 1986, 165–213.

Figueira, T. 2004 – T. Figueira. The Nature of the Spartan Klêros. – In: *Spartan Society.* Ed. T. J. Figueira. Swansea: The Classical Press of Wales, 2004, 47–76.

Figueria, T. 2008 – T. Figueria. Colonisation in the Classical Period. – In: *Greek Colonisation: An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas.* Ed. G. R. Tsatskheladze. Vol. 2. London–Boston: Brill, 2008, 427–523.

Forde, S. 1989 – S. Forde. *The Ambition to Rule: Alcibiades and the politics of Imperialism in Thucydides.* Ithaca–London: Cornell University Press.

Hammond, N. G. L. 1967 – N. G. L. Hammond. The origins and nature of the Athenian alliance of 478/7. – *Journal of Hellenic Studies*, 87, 1967, 41–61.

Harding, P. 1973 – P. Harding. The Purpose of Isokrates’ “Archidamos” and “On the Peace”. – *California Studies in Classical Antiquity*, 6, 1973, 137–149.

Hodkinson, S. 1992 – S. Hodkinson. Sharecropping and Sparta’s Economic Exploitation of the Helots. – In: *ΦΙΛΟΛΑΚΩΝ. Lakonian Studies in Honour of Hector Catling.* Ed. J. M. Sanders. London–Athens, 1992, 123–134.

Holladay, A. J. 1977 – A. J. Holladay. Sparta’s Role in the First Peloponnesian War. – *Journal of Hellenic Studies*, 97, 1977, 54–63.

Hunt, P. 1997 – P. Hunt. Helots at the Battle of Plataea. – *Historia*, 46, 1997, 129–144.

Jaffe, S. N. 2017 – S. N. Jaffe. *Thucydides on the Outbreak of War. Character and Contest.* Oxford: Oxford University Press.

Kagan, D. 1969 – D. Kagan. *The Outbreak of the Peloponnesian War.* Ithaca – NY: Cornell University Press, 1969.

Kagan, D. 1974 – D. Kagan. *The Archidamian War.* Ithaca – NY: Cornell University Press.

Kagan, D. 1987 – D. Kagan. *The Fall of the Athenian Empire.* Ithaca–London: Cornell University Press.

Kagan, D. 1996 – D. Kagan. *The Peace of Nicias and the Sicilian Expedition*. Ithaca–London: Cornell University Press.

Kelly, T. 1982 – T. Kelly. *Thucydides and Spartan Strategy in the Archidamian War*. – *American Historical Review*, 87/1, 1982, 25–54.

Krentz, P. 1997 – P. Krentz. *The Strategic Culture of Periclean Athens*. – In: *Polis and Polemos: Essays on Politics, War, and History in Ancient Greece in Honor of Donald Kagan*. Eds. C. D. Hamilton, P. Krentz. Claremont, CA: Regina Books, 1997, 55–72.

Lazenby, J. F. 2004 – J. F. Lazenby. *The Peloponnesian War. A Military Study*. London–New York: Routledge.

Legon, R. P. 1969 – R. P. Legon. *The Peace of Nicias*. – *Journal of Peace Research*, 6, 1969, 323–334.

Lendon, J. F. 1994 – J. F. Lendon. *Thucydides and the “Constitution” of the Peloponnesian League*. – *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 35, 1994, 159–177.

Lewis, D. M. 1981 – D. M. Lewis. *The origins of the first Peloponnesian war*. – In: *Classical contributions: studies in honour of Malcolm Francis McGregor*. Eds. G. S. Shrimpton, D. J. McCargar. Locust Valley NY: Augustin, 1981, 71–78.

Littman, R. 2009 – R. Littman. *The Plague of Athens: Epidemiology and Palaeopathology*. – *Mount Sinai Journal of Medicine*, 76, 2009, 456–467.

Longrigg, J. 1990 – J. Longrigg. *The Great Plague of Athens*. – *History of Science*, 18, 1990, 209–225.

Luraghi, N. 2002 – N. Luraghi. *Helotic Slavery Reconsidered*. – In: *Sparta: Beyond the Mirage*. Eds. A. Powell, S. Hodkinson. London, 2002, 229–250.

McCoy, W. J. 1991 – W. J. McCoy. *Thrasylbulus and the Trierarchies*. – *American Journal of Philology*, 112, 1991, 303–323.

Manville, B. 1997 – B. Manville. *Pericles and the ‘both/and’ Vision for Democratic Athens*. – In: *Polis and Polemos: Essays on Politics, War, and History in Ancient Greece in Honor of Donald Kagan*. Eds. C. D. Hamilton, P. Krentz. Claremont, CA: Regina Books, 1997, 73–84.

Marshall, M. 1984 – M. Marshall. *Cleon and Pericles: Sphacteria*. – *Greece and Rome*, 31, 1984, 19–36.

Morrison, J. V. 1999 – J. V. Morrison. *Preface to Thucydides: Rereading the Corcyrean Conflict*. – *Classical Antiquity*, 18/1, 1999, 94–131.

Nash, J. 2018 – J. Nash. *Sea Power in the Peloponnesian War*. – *Naval War College Review*, 71/1, 2018, 119–139.

Ober, J. 1985 – J. Ober. *Thucydides, Pericles, and the Strategy of Defense*. – In: *The Craft of the Ancient Historian. Essays in Honor of Chester G. Starr*. Eds. J. W. Eadie, J. Ober. Lanham, MD: University Press of America, 1985, 171–188.

Price, J. 2001 – J. Price. *Thucydides and Internal War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rawlings, L. 2007 – L. Rawlings. *The ancient Greeks at war*. Manchester–New York: Manchester University Press.

Roberts, J. T. 2017 – J. T. Roberts. *The Plague of War: Athens, Sparta, and the Struggle for Ancient Greece*. New York: Oxford University Press.

Roberts, M. 2015 – M. Roberts. *Two Deaths at Amphipolis: Cleon vs Brasidas in the Peloponnesian War*. Barnsley: Pen & Sword Military.

Roisman, J. 2017 – J. Roisman. *The Classical Art of Command: Eight Greek Generals Who Shaped the History of Warfare*. Oxford University Press.

Salmon, J. B. 1984 – J. B. Salmon. *Wealthy Corinth: A History of the City to 338 B.C.* Oxford: Clarendon Press.

Samons II, L. J. 2006 – L. J. Samons II. *Thucydides' Sources and the Spartan Plan at Pylos*. – *Hesperia*, 75, 2006, 525–540.

Scheidel, W. 2003 – W. Scheidel. *Helot Numbers: A Simplified Model*. – In: *Helots and their masters in Laconia and Messenia. Histories, Ideologies, Structures*. Eds. N. Luraghi, S. E. Alcock. Washington, DC, 2003, 240–247.

Singor, H. W. 1993 – H. W. Singor. *Spartan Land Lots and Helot Rents*. – In: *De agricultura: In memoriam Pieter Willem de Neeve*. Ed. H. Sancisi-Weerdenburg. Amsterdam, 1993, 31–60.

Spence, I. G. 1990 – I. G. Spence. *Perikles and the Defense of Attika during the Peloponnesian War*. – *Journal of Hellenic Studies*, 110, 1990, 91–109.

Stadter, P. A. 1992 – P. A. Stadter. *Herodotus and the Athenian arche*. – *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa, Classe di Lettere e Filosofia*, 22, 1992, 781–809.

De Ste. Croix, G. E. M. 1972 – G. E. M. de Ste. Croix. *The Origins of the Peloponnesian War*. London: Duckworth.

Stickler, T. 2010 – T. Stickler. *Korinth und seine Kolonien*. Berlin: Akademie Verlag.

Strauss, B. S. 1983 – B. S. Strauss. *Aegospotami Re-examined*. – *American Journal of Philology*, 104, 1983, 24–35.

Strauss, B. S. 1987 – B. S. Strauss. *A Note on the Topography and Tactics of the Battle of Aegospotami*. – *American Journal of Philology*, 108, 1987, 741–745.

Talbert, R. 1989 – R. Talbert. *The Role of the Helots in the Class Struggle at Sparta*. – *Historia*, 38, 1989, 22–40.

Thorne, J. A. 2001 – J. A. Thorne. *Warfare and Agriculture: The Economic Impact of Devastation in Classical Greece*. – *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 42/3, 2001, 225–253.

Tsakiris, T. G. 2006 – T. G. Tsakiris. *Thucydides and Strategy: Formations of Grand Strategy in the History of the Second Peloponnesian War (431–404 B.C.)*. – *Comparative Strategy*, 25/3, 2006, 173–208.

Van de Maele, S. 1980 – S. Van de Maele. *Démosthène et Cléon à Pylos (425 av. J.-C.)*. – In: *Mélanges d'études anciennes offerts à Maurice Lebel*. Eds. J.-B. Caron, M. Fortin, C. Maloney. Quebec, 1980, 119–124

Wallbank, F. W. 1985 – F. W. Wallbank. *The problem of Greek nationality*. – In: *Wallbank, F. W. Studies in Greek and Roman History and Historiography*. Cambridge, 1985, 1–19.

De Wet, B. X. 1969 – B. X. de Wet. *The so-called Defensive Policy of Pericles*. – *Acta Classica*, 12, 1969, 103–119.

Westlake, H. D. 1962 – H. D. Westlake. *Thucydides and the Fall of Amphipolis*. – *Hermes*, 90, 1962, 276–287.

Westlake, H. D. 1968 – H. D. Westlake. *Individuals in Thucydides*. Cambridge: Cambridge University Press.

Westlake, H. D. 1980 – H. D. Westlake. *Thucydides, Brasidas, and Clearchus*. – *GRBS*, 21, 1980, 333–339.

Wick, T. E. 1981 – T. E. Wick. The Date of the Athenian-Egestan Alliance. – *Classical Philology*, 76, 1981, 118–121.

Wilson, J. 1987 – J. Wilson. *Athens and Corcyra: Strategy and Tactics in the Peloponnesian War*. Bristol: Bristol Classical Press.

Wylie, G. 1986 – G. Wylie. What Really Happened at Aegospotami? – *L'Antiquité Classique*, 55, 1986, 125–141.

Wylie, G. 1992 – G. Wylie. Brasidas – Great Commander or Whiz Kid? – *Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, 41, 1992, 75–95.

Wylie, G. 1993 – G. Wylie. Demosthenes the General, Protagonist in a Greek Tragedy. – *Greece and Rome*, 40/1, 1993, 20–30.

Zatta, C. 2011 – C. Zatta. Conflict, People and City-Space: Some Exempla from Thucydides' History. – *Classical Antiquity*, 30/2, 2011, 318–350.